

HALOZE PO PTUJSKIH URBARJIH IZ 15. STOLETJA

Milko Kos

Haloze, hribovit svet na desni strani spodnje Dravinje pa Drave navzdol do Zavrča je pokrajina, za katero je iz prazgodovinske, rimske in starejše srednjeveške dobe ohranjenih ali vsaj znanih sorazmerno le malo podatkov. Iz prazgodovinskih obdobj je še največ najdb iz dobe kamna, pa še te so zvečine le take posameznih predmetov. Tudi iz rimske dobe je dosedanjih najdb le malo. Nova izkopavanja in preiskovanja bi jih nemara spravila več na dan, kajti težko si je misliti, da je bila pokrajina, v bližini tako velikega in pomembnega mestnega središča kot je bilo Poetovio, kamor so vodila preko Haloz pota od juga sem, slabo ali pa celo neobljudena.¹

Prazgodovinski in rimski dobi sledi srednjeveška, ko so Haloze, kaže se, sorazmerno zgodaj in dokaj intenzivno naselili Slovenci. Pisanih virov je pa tudi iz zgodnjega srednjega veka ohranjenih dokaj malo. Saj se od vasi v Halozah imenujejo po času najprej Žetale (v obliki Schiltern) šele leta 1228.² Le posamezne kraje v Halozah navajajo urbarji iz 13. stoletja za ondoto posest štajerskega deželnega kneza.³

Ob sorazmerno majhnem številu ohranjenih virov iz srednjega veka za Haloze je tem bolj pomembna in dobrodošla objava urbarialnih zapisnikov, sestavljenih za oba ptujska samostana, dominikanskega in minoritskega, za njuno posest v srednjem delu Haloz. Pripadla jima je potem ko so leta 1438 izumrli gospodje Ptujski, kot volilo le-teh. Urbarje in listine o tej posesti so začeli zapisovati oziroma prepisovati še leta 1438 in s tem nadaljevali v naslednjih. Urbarji so ohranjeni v štirih rokopisih, od katerih sta dva delna prepisa ostalih dveh. Glavni zapisi v urbarjih so iz leta 1440 oziroma 1448. Rokopisi so hranjeni v Državnem arhivu na Dunaju oziroma v Deželnem arhivu v Gradcu.⁴

Pomen teh urbarjev za zgodovino Haloz je spoznal Fran Kovačič, ki je, predvsem na njihovi podlagi, napisal razpravo »Gospodarska zgodovina dominikanskega samostana v Ptuj« (Časopis za zgodovino in narodopisje, 10, 1913, 59—120). Editorja naših tekstov, H. Pirchegger in W. Sittig, te razprave ne navajata.

Za uvod k objavi teh urbarjev v tisku je sestavljen kratek pregled zgodovine dominikanskega in minoritskega samostana v Ptuj, zlasti še njune posesti. Na podroben način je podana kritična analiza ohranjenih rokopisov in obrazložen način kako so nastajali, to je kako si vpisi in zapisi, urbarialni

¹ Arheološke najdbe opisane v delu: J. Klemenc-B. Saria *Archaeologische Karte von Jugoslawien*, Blatt Ptuj (1936) in Blatt Rogatec (1939). — Dodati je o bronastih depojskih najdba v Črmožišah zlasti še poročilo A. Smodičevo v *Arheološkem vestniku* 6 (1955), 82—88.

² *Gradivo za zgodovino Slovencev*, 5, št. 495.

³ Alfons Dopsch, *Die landesfürstlichen Gesamturbare der Steiermark aus dem Mittelalter* (1910). Urbarji iz dobe kralja Přemysla Otakarja II (1265—1267), str. 104, 117.

⁴ *Die mittelalterlichen Stiftsurbare der Steiermark*. Herausgegeben unter der Leitung von Hans Pirchegger. I. Teil. Seckau. Pettau. Herausgegeben von Benno Roth, Hans Pirchegger und Wolfgang Sittig. Wien 1955. (Österreichische Urbare. Herausgegeben von der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. III. Abteilung. Urbare geistlicher Grundherrschaften. 4. Band). 8°. 320 strani.

teksti in prepisi v njih sledijo, v časovnem razdobju vse do pod konec 15. stoletja.

O vsebini teh urbarialnih tekstov za posest obeh ptujskih samostanov pa razpravljata omenjena editorja, H. Pirchegger in W. Sittig, le prav na kratko. Komaj na eni tiskani strani je nekaj pripomb o krajevnih imenih, dajatvah, služnostih in mērah. Vsem zahtevam kritike ustrezajoči objavi tekstov so dodani izčrpní imenski in stvarni registri pa nekatere zemljevidne skice, ki prikazujejo razprostranjenost v urbarjih navedene posesti. Krajevna imena so navedena taka, kakršna so bila v nemških oblikah v uradni uporabi še v časih stare Avstrije, kar je današnji rabi in dobi močno odmaknjeno in za raziskovalca nepraktično.

Objavljeni teksti urbarjev za posest obeh ptujskih samostanov so dragocen vir za kolonizacijsko, gospodarsko in upravno zgodovino Haloz. Zlasti ker editorja tekstov o tem skoraj ne razpravljata se mi zdi na mestu spregovoriti nekoliko o tem, predvsem na podlagi vsebine naših urbarialnih tekstov. S tem naj bo hkrati edicija naši javnosti sporočena.

Najprej o zgodovini poselitve Haloz, predvsem na podlagi krajevnih imen. Če pregledamo in proučimo imena krajev, navedenih v omenjenih urbarialnih zapisih, pa pritegnemo še imena iz drugih virov in tista, ki so še danes v uporabi, moramo ugotoviti, da so ta v Halozah v veliki meri takega tipa in taka, kakršna naletimo marsikje drugod na Slovenskem v tistih predelih, za katere smemo reči, da so bili naseljeni že v obdobjih starejšega naseljevanja, oziroma neposredno po tem, to je ko je začela doba prvega kolonizatoričnega izgrajevanja.⁵

Med krajevna imena starejšega tipa je šteti stanovniška imena na -jane, kot Cirkulane ali Dolane, pa Skrblje, v našem urbarju z zapisom v lokativu Zkerblach v nemški substituciji. Med krajevna imena starejšega tipa sodijo tudi tista s sufiksom -iče (Črmožiše — Stramoschicz, Stremoschicz, Dragóšiče — Dragoschitz, Boriče, Krhiče) ali pa imena s končnico -ica, pogosta pri tekočih vodah (Jesenica, Rogatnica). V starino po izvoru in nastanku segajo seveda tudi krajevna imena, ki navezujejo na selišča iz predslovanskih časov.

Mnoga naselja Slovencev so tudi v Halozah brez dvoma nastala v bližini predslovanskih. »Gradišče« poimenovane kraje je najti v okoliših, kjer so našli predmete iz prazgodovinske in rimske dobe. Navajam Gradišča pri Majšperku (v našem urbarju »Nagradischa, das ist am Purkhstal«), Borlu, Vernici⁶ in Črmožišah.⁷

Imena oblikovana v zvezi s položajem kraja, oblikami v terenu, kakovostjo zemlje, rastlinstvom itd. so glede nastanka po pravilu stara, čeprav so imena krajev te vrste mogla biti oblikovana tudi v mlajših časovnih razdobjih. Za Haloze so zlasti značilna tista, ki kažejo na naselitev v zelo razgibanem ozemlju te pokrajine, z njenimi po eni strani globoko vrezanimi doli in grabami, v katerih tečejo potoki, po drugi strani pa goricami in vrhovi. Primeri za prvo vrsto

⁵ Če je krajevnomu imenu v današnji slovenski obliki dodana brez pripombe še ena ali več oblik tega imena, so te prevzete iz naših urbarialnih tekstov.

⁶ Klemenc-Saria, *Archaeologische Karte von Jugoslawien*, Blatt Ptuj, 7, 19, 73.

⁷ Prav tam, Blatt Rogatec, 20.

teh in takih krajevnih imen: Dobrenji Dol — Dobrechtendoll, Pšetna Graba — Lubsettental, tudi Lubstal (od imena Lubsse), Črešnjeva Graba — Cherspach, Nadole — Im dol, Vodole — Nabadol, Radendol, Plintendol (med Svečo in Dežnim). Primeri za drugo vrsto: Čerjeni Vrh — Swarczenperg, Kupčinj Vrh — Gubsenperg, Gnani Vrh — Gnaninperg, Gnanperg. Zlasti po vrhovih se vrste naselja močno razloženega značaja, dočim so naselja v dolih, posebno tam kjer je hribovje bolj razmaknjeno, sklenjenejšje oblike. Večkrat je del vasi v dolu, del pa na vrhu.

Zemljevid nam pokaže, da kraji navedeni v naših urbarialnih zapisih ležijo po večini v spodnjih legah haloških goric in dolov, dočim najdemo v višjih položajih mnoge kraje, ki so po nastanku brez dvoma mlajši.

V starejšo dobo naseljenosti, toda že v stoletja njenega izgrajevanja, po času nekako do konca 12. stoletja, je šteti kraje oziroma krajevna imena, ki so oblikovana v slovenščini z -vas, v nemščini pa z -dorf. Nekatera imena so oblikovana posesivno, v povezavi z osebnim imenom, v naših urbarjih na primer: Stanečka Vas — Tanndorf, Standorf; Žiteča Vas — Seykendorf, Seytendorf; Marina Vas — Marindorf, Marinschendorf; Vulčna Vas — Wolitschendorf, Wultschizendorf, Wuczleinsdorf; Grdina (Vas) — Geydersdorf (osebno ime Gardina v ediciji urbarja str. 278); Sveča (Vas) — Zwetzchdorff, Swetzdorff; Ybanitschdorff oziroma Ybansdorff (kje?), Tomaja (Vas) — Thomein, Križeva (Vas) — Chrewcz; Naraplje, Naraplja Vas — Smitzdorf.⁸

Od teh »vasi« so nekatere prav majhne. Dve »vəsi«, nastali pri starih cerkvenih in upravnih središčih sta pa »veliki«: Žetale — Micheldorf in Velika Vas — Grossendorf oder Micheldorff (pri Sv. Trojici). Dveh se je oprijela označba po upravnem funkcionarju, šefonu oziroma valptu: Vavpča Vas — Schependorf in vas danes imenovana Gojkova — v urbarju Amtmanssdorf. Današnja Jurovska Vas je v urbarju Jureinsgeschiezz, Juryssgschiess, sredi 17. stoletja Jurioveselle, 1699 Juriovosello (edicija str. 274). »Selo« je tudi Verovoselo, v urbarju Varowe Zell, 1461 Warabasel.

Za Halozam sosednje Dravsko polje, vzhodne Slovenske Gorice, pa tudi hrvaško Zagorje, so značilna pluralna stanovniška imena, ki končujejo na -ci. Vzhodne Slovenske Gorice in Dravsko polje, kjer so taka imena zlasti številna, so predeli z močnimi kolonizacijskimi premiki. Ta imena s kraji vred so tod — tako smemo sklepati — relativno mlajšega nastanka.⁹ Haloze jih imajo znatno manj; kakor da ta predel, v nekem zatišju, ni bil izpostavljen tistim kolonizacijskim tokovom, v sklopu katerih se kraji z imeni te vrste, po nastanku relativno mlajšimi pojavljajo in nastajajo. Največ teh imen je izpeljanih iz posesivnega pridevnika kakega osebnega imena. Iz naših urbarjev navajam: Jurovci — Juriatsch, Kuzminci — Gufmynnczn, Favlovci — Palowecz, Jablovec — Yablanowecz, Trdobojci — Terwayecz, Terboecz; Strajna — Stramowecz, Sopišlovec — Supiczmowecz; Ladisslauc, Ladislauff, Ladislau (nekje blizu Kupčinjega Vrha); Stoperce — Stamphendorf, Stogovce — Stogelsdorf. Tako kot na primer v Slovenskih Goricah so tudi v Halozah imena tega tipa v nemških oblikah večkrat sestavljena z »dorf«.

⁸ Časopis za zgodovino in narodopisje 10, (1913), 41.

⁹ M. Kos, Srednjeveški urbarji za Slovenijo 1, 14, 15.

Krajevna imena izrazito mlajšega tipa so tudi v Halozah tista, ki kažejo na naselje enega samega posestnika oziroma njegovo domačijo: Belavšek, Slapečnik, Goričak, Vajdovec in podobna. Posamič se pojavljajo že v naših urbarjih; z Ladisla na primer je označena ena sama kmetija (str. 266). Ime Korošak (pri Bolfenku) bi kazalo na priseljenca iz Koroške. V naših urbarjih se priimek Korošec, še dandanes v Halozah razširjen, omenja nekolikokrat: Koroschecz iz Dol (str. 277), Paul Koroschecz (str. 294), Wrattetz Coroschel (!, str. 305), Coroschetz (str. 307), aus der Coroschkiperg (str. 305).

Za zgodovino starejše kolonizacije v Halozah je pa razen krajevnih imen še upoštevati: a) omenjanje županov, b) poljsko razdelitev, c) podatke o krčenju in opustelih kmetijah.

Urbarji obeh ptujskih samostanov za posest v Halozah naštevajo v nekaterih krajih župane, največ v takih, ki štejejo od pet kmetij navzgor. Če seštejemo vse kmetije, obdelane in neobdelane, bi po podatkih naših urbarjev število kmetij, ki bi prišle povprečno na enega župana ne bilo presenetljivo in bi ustrezalo tistemu sorazmerju med župani — funkcionarji zemljiškega gospodarstva po eni strani in številom kmetij pod njihovo upravo po drugi strani, kakršno naletimo v 15. stoletju na Slovenskem mnogokje. Presenečajo pa za skoraj dve sto let starejši podatki za Dežno, kakor se imenuje v Halozah okoliš vzhodno od Makol, pa zopet zapadno od Trojice. V urbarju iz dobe kralja Přemysla Otakarja, sestavljenem med 1265 in 1267, je navedeno, da je bilo v Dežnem (Pechsen, Dechsen) 40 kmetij in 11 županov, od teh pa da ima vsak po dve kmetiji.¹⁰ Bilo je torej na tem ozemlju 40 nežupanskih in 22 županskih kmetij. Razmerje enega župana do števila kmetov v Dežnem je 1 : 3,6.¹¹ To pa je razmerje, ki velja za število županov do števila nežupanskih kmetij v istem kraju za marsikatero predele slovenske zemlje v 13., 14. pa še v začetku 15. stoletja; to se pravi okroglo tri do štiri kmetije pridejo na enega župana, oziroma na eno ali dve županovi kmetiji. Na primer leta 1404 v gospostvih krške škofijske cerkve: Podčetrtek 3,8 kmetij, Pilštanj 4,2 kmetije na enega župana. Tam pa kjer se omenjajo župani v takem številu in razmerju do nežupanskih kmetij je, po L. Hauptmannu, v njih iskati naslednike županov v nekdanjih staroslovanskih zadružno urejenih vasch.¹² Kjer pa so te obstojale — po primeru Dežno tudi v Halozah — imamo brez dvoma opravka z ozemljem relativno starejše naseljenosti.

Za tako naselitev bi v Halozah govorila tudi poljska razdelitev. Ta kaže na nižje ležečem ozemlju, za Dravinjo in Dravo, razdelitev na polja v pravih ali prvotnih grudah.¹³ Te vrste poljska razdelitev pa more kazati, zlasti če govorijo

¹⁰ A. Dopsch, Die landesfürstlichen Gesamturbare der Steiermark, 104, 105, 107.

¹¹ Ti podatki za Dežno so vzbudili pozornost: J. Peisker, Die altslawische Župa, v Zeitschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte 5 (1897), 119 dalje; F. Rachfahl v Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik 74, 208; W. Levec, Pettauer Studien 3, v Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft, Wien, 35, 1905, 165; A. Dopsch, Die ältere Sozial- und Wirtschaftsverfassung der Alpen-slaven (1909), 35 dalje.

¹² L. Hauptmann, Staroslovenska družba in obred na knežjem kamnu. SAZU, Razred za zgodovinske in družbene vede, Dela 10, 1954.

¹³ S. Ilešič, Sistemi poljske razdelitve na Slovenskem, SAZU, Razred za prirodoslovne in medicinske vede, Dela 2, 98.

za to še drugi momenti, na pokrajino relativno starejše naseljenosti. Za tako pa smo Haloze po vsem kar smo navedli že spoznali.

Krajevnih imen, ki bi kazala na krčenje je v Halozah sorazmerno majhno število, kar bi kazalo, da v teh predelih niso v večjem obsegu krčili. Blizu Narapelj je kraj, ki se v urbarjih ptujskih samostanov imenuje *Lazzenitz* oziroma *Lazzenikh*, *Lazniczen*, *Lazech*, *Lasnicz*, *Vlasiz*.¹⁴ Vas »*Lazzenitz*« se glede urbarialnih dajatev razlikuje od sosednjih, glavna urbarialna dajatev je v novcu, kar je nemalokrat značilno za naselja, ki so nastala v krčevini. Blizu teh »lazov« je kraj *Jelovec* kjer je bilo leta 1438 od 17 kmetij deset pustih, dočim obdelane plačujejo v denarju manj kot kmetije v sosednjih vaseh. Dobrih dvesto let kasneje (okoli 1650) je 40 kmetij v teh krajih zapadlo gozdu.¹⁵ Niti v »*Lazeh*« niti v *Jelovcu* se ne omenja župan, kar more tudi govoriti za kraj mlajšega nastanka.

Poleg starejših vasi so pač nastale nove, mlajše, toda prav te so večkrat postale pustote. Poleg *Travnega Fotoka* (*Graspach*) je še en kraj tega imena (in dem andern *Graspach*), verjetno koloniziran kasneje, toda v tem so 1438 leta vse kmetije puste (str. 246). To bi kazalo na neuspelo kolonizacijo v kraju, ki je nastal kasneje poleg starejšega. Mogoče je bilo nekaj podobnega tudi v *Velikem Strmecu*, kjer sta od 16 kmetij leta 1438 nastanjeni le dve, v *Malem Strmecu* pa plačuje pet kmetij komaj za eno (str. 265); ali pa v *Črmožišah*, kjer sta v *Malih Črmožišah* od petih kmetij dve pusti (str. 263).

Na splošno pa je krajev in imen, ki bi kazala na krčenje in novo nastanjanje vasi po urbarjih iz 15. stoletja v Halozah le sorazmerno majhno število. Tudi to bi kazalo na neko ustaljenost glede naseljenosti, v katero vdirajo tokovi od drugod in taki mlajšega datuma le v omejenem obsegu.

Sorazmerno majhno je število opustelih vasi in kmetij — primerjano s številom pustih vasi in kmetij ob tistem času marsikje drugod na Slovenskem. Od 501 v urbarju v uradih *Jesenica* in *Podlehnik* našete kmetije (cele kmetije, polkmetije, četrtkmetije) je 69 pustih ali v odstotkih 13,75. Ponekod naletimo na večje število takih pustih kmetij v manjših krajih, ki so nastali v bližini nekega večjega. *Selišča* (*Gschiezz*) s petimi pustimi kmetijami, pri *Razvojniku*, kažejo že po imenu na opustelo naselje, na kraj kjer so »sela« nekaj bila. Večja je opustelost v goratem zapadnem delu *Haloz*, kjer so terenske razmere za obdelavo manj ugodne (v uradu *Jesenice* je od 374 kmetijskih enot pustih 60) kot v vzhodnem, nižjem delu *Haloz*, kjer je za obdelavo teren bolj primeren (v uradu *Podlehnik* je od 127 kmetijskih enot pustih samo 9). Večje je število pustih kmetij zlasti v višje ležečem goratem svetu pod *Donačko goro* in v smeri proti *Rogatcu*. Vendar na splošno je število opustelih kmetij sorazmerno majhno, zlasti če ga primerjamo s številom takih kmetij od istem času marsikje drugod na Slovenskem. Tudi to sorazmerno majhno število opustelih kmetij kaže na neko ustaljenost glede kolonizacije, ki ni bila podvržena večjim pretresljajem.

V številke zajeta se nam za kmečke obdelovalne enote, navedene v uradih *Jesenica* in *Podlehnik* pokaže naslednja razpredelnica posesti obeh

¹⁴ Ed. str. 231, 244, 246, 249, 250, 252, 303, 304, 306.

¹⁵ Ed. str. 252 in opomba v).

ptujskih samostanov v Halozah (za osnovo je vzet urbar sestavljen 1440 oziroma 1448 za ptujski dominikanski samostan).

Urad	cele kmetije	polkmetije	četrtekmetije	domci (hofstet)	
Jesenica	372	2		11	14
Podlehnik	99	27	1	17	3
	<u>471</u>	<u>29</u>	<u>1</u>	<u>28</u>	<u>17</u>

Od teh puste	cele kmetije	polkmetije
Jesenica	60	—
Podlehnik	3	6
Skupaj	<u>63</u>	<u>6</u>

Glede uprave in gospodarstva nam podatki v naših urbarjih dovoljujejo naslednje ugotovitve oziroma zaključke.

Posest pripadajoča ptujskima samostanima je upravno porazdeljena na dva urada: zgornji urad Jesenica in spodnji urad Podlehnik (Liechtenegg), z upravniki na čelu. V vaseh so upravni organi nižje vrste župani, ki imajo svoje tako imenovane županske kmetije in od teh plačujejo le zelo majhne posebej določene dajatve.

Haloze so zelo vinoroden kraj. Vinogradi pripadajo deloma kmečkim gruntom, deloma pa so oddani po gorskem pravu stanovalcem iz Haloz, pa tudi iz krajev izven Haloz, zlasti z Dravskega polja (na primer iz Župečje vasi, Dražencev), vse do Hajdine pri Ptuju.

Obče dajatve so deloma v blagu, deloma v denarju. V blagu se daje žito (pšenica, oves, rž, proso), zdrob, bob, kozličji, piščeta, kopuni, jajca, kruh. Žito dajejo kmetije le ponekod, največ tiste v nižjih legah, kjer je nemara bolje uspevalo in je bil obdelovalen teren ugodnejši, na primer ob Dravinji in Rogatnici, vendar na splošno ne v velikih množinah.

Desetina se daje različno, v žitu (največ prosu), vinu, lanu, piščetih, oziroma mesto take desetine ponekod denar. Posebne dajatve gredo upravniku (amptmansrecht); v uradu Jesenica v pšenici, ovsu, prosu in lanu. V uradu Podlehnik obstojajo te dejatve v tem, da daje vsaka huba navadno kupljenik ovsu oziroma pšenice in da opravlja en dan tlako.

Na splošno vzete so te dajatve v blagu in denarju sorazmerno majhne. Haloze niso izrazita poljedelska ali živinorejska pokrajina, zato je dajatev iz poljedelske in živinorejske dejavnosti sorazmerno malo ali jih pa sploh ni. Glavno kar je urbarialni gospod iz Haloz dobival oziroma kar mu je podložnik bil dolžan dajati je bilo vino. V uradu Jesenica so 1464 kot desetino od vina skoraj v vseh vaseh plačevali od vsakega vedra (ember) pridelka po en žehar (sechter) vina. Vedro je verjetno po ptujski meri obsegalo 26 in četrta litra in merilo štiri žehtarje, torej je šla za desetino četrtna vinskega pridelka.¹⁶ — Glede tlake je na splošno veljalo: opravljali so jo ob žetvi, ali pa je namesto tlake pobiral oskrbnik (schaffer) od vsake nastanjene kmetije po tri fenige.

¹⁶ R. Baravalle, Zur Geschichte der steirischen Masse, Zeitschrift des Historischen Vereins für Steiermark 30, 137.

Prebivalstvo je po etnični sestavi bilo slovensko. To kažejo zlasti imena in priimki. Zanimivi so primeri nastajanja priimkov. Od teh so zelo razširjeni: Majcen, Črnko, Bratec, Murko. Priimki tujega izvora so Warsag ali pa Kyrál. Na prišleke od drugod kažejo priimki kot Korošec ali pa Unger.

Glavni zaključki glede starejše slovenske naseljenosti in gospodarstva v Halozah, do katerih smo prišli predvsem na podlagi podatkov in proučevanja urbarjev za ondotno posest obeh ptujskih samostanov v 15. stoletju bi bili:

1. Sorazmerno stara in intenzivna slovenska naseljenost, ki ponekod navezuje na tisto v pred-slovenskih časih.

2. Kaže se, da ta kolonizacija, na ozemlju odmaknjenem v težje dostopen, gorat in hribovit svet, ki leži stran od večjih prometnih potov, ni bila v srednjem veku podvržena večjim spremembam, brez dvoma ne na primer takim kot naselitev na sosednjem Dravskem polju.

3. Sorazmerna ustaljenost naselitve, brez bistvenih pretresljajev ali pomembnejših tokov, ki bi prihajali ali vdirali od zunaj in bi kakorkoli znatneje razgibali celokupen kolonizacijski potek. Naše proučevanje potrjuje domnevo »da je bilo v Halozah manj kesnejše kolonizacije pa da so bile že zgodaj dokaj dobro poseljene« in ugotovitev, da so Haloze »ležale v vseh časih nekako v zatišju, kar je pripomoglo, da se je v njih držalo staro prebivalstvo primeroma zelo konservativno«. ¹⁷

4. Sorazmerno majhno je bilo v 15. stoletju število opustelih kmetij in sorazmerno majhno je število krajev in krajevnih imen, ki kažejo na krčenje, kar tudi govori za določeno ustaljenost in konservativnost naseljenosti.

5. V gospodarstvu prevladuje vinogradništvo, dočim sta poljedelstvo in živinoreja — sodeč po podatkih v urbarjih — močno v ozadju.

DELOVNE NORME PRI LJUBLJANSKIH ROKODELCIH OB KONCU 16. STOLETJA

Dr. Ivan Slokar

Norme kot stimulans za čim večji delovni učinek so neobhodno potrebne predvsem pri množični proizvodnji. Pri sistemu založništva, ki se je pojavil na slovenskem ozemlju od XVI. stoletja naprej, niso bile potrebne delovne norme, ker je založnik - trgovec, ki je izkoriščal kmečke delovne moči pri hišni obrti predenja in tkanja, nastavljal tako nizke mezde, da je moral delavec napeti svoje sile do skrajnosti, da bi zaslužil beraško plačilo.

Pri meščanskih obrtih ni bilo v tem času obrtniškega delavskega razreda, ker je učna doba učencev in delovna doba pomočnikov predstavljala le pripravo za dosego mojstrske pravice. Delalo se je le za krajevno potrošnjo po podedovanih metodah in običajih. Učenci in pomočniki so imeli stanovanje in hrano pri mojstru in so delali v njegovi delavnici po njegovih navodilih in pod njegovim nadzorstvom. Delovni čas je trajal od zgodnjih jutranjih ur

¹⁷ Anton Melik, Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino (Slovenija, geografski opis II, 2), 376, 377.